

De Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) na 100 jaar terug in Vlaanderen

Frans Daemen, Michel Huysmans, Pierre Munch & Geert De Knijf

fransdaemen@telenet.be,
michel.huysmans@gmail.com,
p.munch@telenet.be,
geert.deknijf@inbo.be

Inleiding

De Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) is een typische soort van mesotrofe tot zwak eutrofe plassen en meren, die gekenmerkt worden door een goed ontwikkelde ondergedoken en drijvende waterplantenvegetatie en waarbij de waterkolom vrij helder is (Schorr 1990, Kalkman & Sahlén 2015, Mauersberger et al. 2015). In de loop van de 20ste eeuw ging de soort in grote delen van Europa sterk achteruit (Kalkman et al. 2010, Kalkman & Sahlén 2015) waardoor ze terecht werd opgenomen in de Europese Habitatrichtlijn. Sinds een 15-tal jaar wordt er op veel plaatsen in Europa een geleidelijk herstel van de populaties opgetekend, waarbij ook herkolonisatie van het vroegere areaal wordt vastgesteld (Kalkman & Sahlén 2015). Na een decennialange afwezigheid wordt de Sierlijke witsnuitlibel vanaf 2006 opnieuw in Nederland waargenomen (Huskens 2006, Muusse & Veurink 2011) gevolgd door de vondst van een populatie in Wallonië (Vantieghem et al. 2011). In 2013 werd de Sierlijke witsnuitlibel voor het eerst weer waargenomen in Vlaanderen. In dit artikel bespreken we de recente waarnemingen van de Sierlijke witsnuitlibel in Vlaanderen en beschrijven we de biotoop op deze locaties. Deze waarnemingen kaderen binnen de toename van de Sierlijke witsnuitlibel in grote delen van Europa.

Verspreiding in Europa en recente evolutie

De Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) komt in Europa wijd verspreid voor van het zuidwesten van Frankrijk over Centraal-Europa tot voorbij de Oeral en is bijna overal (vrij

zeldzaam (Kalkman & Sahlén 2015). In het Middellandse Zeegebied komt de soort evenwel niet voor. In de loop van de 20ste eeuw ging de Sierlijke witsnuitlibel in grote delen van Europa achteruit en werd als regionaal uitgestorven beschouwd in België, Nederland, Denemarken en delen van Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk en Polen (Kalkman & Sahlén 2015). Herstel van de populaties dateert van eind vorige eeuw, waarna de Sierlijke witsnuitlibel aan een (her)kolonisatie van zijn areaal begon zoals in verschillende Duitse deelstaten (o.a. Rychla & Buczyński 2003, Mauersberger 2009, Deubelius & Jödicke 2010, Olthoff et al. 2011), Zwitserland (Keller et al. 2011) en diverse Franse regio's (Devaux & Dommanget 1996, Ternois 2005, Bur 2006, Doucet & Ruffoni 2012). Maar de Sierlijke witsnuitlibel werd ook voor het eerst of sinds lange tijd weer waargenomen in verschillende landen van Midden-Europa zoals Slovenië (Bedjanić 1995), Slowakije (Kúdela et al. 2004), Servië (Jović et al. 2008), Tsjechië (Dolný et al. 2014) en Bosnië & Herzegovina (Kulijer & Miljvić 2015).

Deze toename werd ook vastgesteld in Nederland en België. Na een afwezigheid van decennia werd er in Nederland in 2006 een mannetje waargenomen in de ENCI groeve te Maastricht (Huskens 2006). Nadien volgden nog een paar waarnemingen, maar een populatie werd pas in 2011 gevonden in de Weerribben (Muusse & Veurink 2011). In Wallonië werd de Sierlijke witsnuitlibel na bijna 100 jaar afwezigheid terug waargenomen en inmiddels komt er een kleine populatie voor in een voormalige groeve te

Vance in Belgisch Lotharingen (Vantieghem et al. 2011). Verder zijn de laatste jaren ook een paar waarnemingen van zwervers zoals te Malmedy in de Oostkantons of te Naninne ten zuiden van Namen. Oude waarnemingen in Vlaanderen, alle uit de 19de eeuw, zijn beperkt tot het Vijvergebied van Midden-Limburg met waarnemingen uit de gemeenten Genk, Zolder en Zonhoven (De Knijf et al. 2006). Om die reden werd ze als regionaal uitgestorven beoordeeld in de Rode Lijst van Vlaanderen (De Knijf 2006).

Recente waarnemingen in Vlaanderen

Op 28 mei 2013 ontdekte Pierre Munch totaal onverwacht een vrouwtje Sierlijke witsnuitlibel nabij het Russendorp te Lommel. Het vrouwtje werd zonnend op een braamstruik waargenomen en is fotografisch gedocumenteerd. In de onmiddellijke omgeving komen geen waterplassen voor, zodat het niet duidelijk was waarvan dit dier eventueel afkomstig is. Op 2 juni van dat jaar werden deze vindplaats en potentieel geschikte waterpartijen in de ruime omgeving hiervan onderzocht op de aanwezigheid van deze soort door Geert De Knijf, maar kon de Sierlijke witsnuitlibel niet worden waargenomen. Enkele dagen later, namelijk op 8 juni 2013, merkten Frans Daemen en Robert Pieters een vrouwtje Sierlijke witsnuitlibel op nabij de Grote Sprietput (Mol), ongeveer 800 meter meer naar het westen. Hoewel het vrouwtje enkele seconden goed te bekijken was met de verrekijker, verdween het in onbekende richting voordat een bruikbare foto kon gemaakt worden.

Het volgende seizoen waren de verwachtingen hoog gespannen en werd er meermaals gezocht naar de Sierlijke witsnuitlibel te Mol. Op 12 juni 2014 had Michel Huysmans eindelijk succes met een mooie, maar ook weer kortstondige waarneming van een mannetje op een waterlelieblad (*Nymphaea* sp.), midden op de plas van Den Diel te Mol. De foto's waren vanwege de afstand niet scherp, maar wel afdoende als bewijsmateriaal. De volgende dag op 13 juni, werd vermoedelijk hetzelfde exemplaar op dezelfde plek waargenomen en gefotografeerd door Frans Daemen, Frank Neijts en Lex Peeters. Op 27 mei 2015 observeerde Frans Daemen onder ideale omstandigheden een mannetje

Sierlijke witsnuitlibel op diezelfde sprietput van Den Diel te Mol. Ook deze keer zat het dier op een waterlelieblad dicht bij de oever, zodat goede foto's gemaakt konden worden (figuur 1). Deze verschillende waarnemingen van de vorige jaren en deze laatste waarneming waren de aanleiding voor de Libellenvereniging Vlaanderen om een excursie te organiseren naar Den Diel en omgeving te Mol op 6 juni 2015. Ondanks massale belangstelling, ideale weeromstandigheden en grondig zoeken, werd de Sierlijke witsnuitlibel niet waargenomen. Speciale aandacht voor het vinden van larvenhuidjes van de Sierlijke witsnuitlibel leverde niets op. Ook in de dagen ervoor en erna werd het gebied bezocht door verscheidene libellenliefhebbers, maar het bleef bij deze eenmalige waarneming voor 2015.

Leefgebied in Vlaanderen

Van de Sierlijke witsnuitlibel zijn er de laatste jaren vijf waarnemingen bekend, waarvan de eerste niet aan het water. Al de vier andere waarnemingen zijn afkomstig van Den Diel te Mol, een klein natuurgebied bestaande uit vijf vrij grote waterpartijen. Slechts op twee daarvan werd de soort waargenomen en beide plassen lijken geschikt als potentieel voortplantingshabitat. De plassen in Den Diel ontstonden door de

Figuur 1. Mannetje Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*), Den Diel te Mol, 27 mei 2015.
Male Lilypad Whiteface (Leucorrhinia caudalis), Den Diel in Mol, 27 May 2015 (Foto: Frans Daemen).

Figuur 2. Grote Sprietput, habitat waar de Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) werd waargenomen, Den Diel te Mol, 27 mei 2015.

Grote Sprietput, habitat where Lilypad Whiteface (Leucorrhinia caudalis) has been observed, Den Diel in Mol, 27 May 2015 (Foto: Frans Daemen).

winning van spriet (soort bruinkool) tijdens de tweede wereldoorlog. De grootste plas (figuur 2) is ongeveer twee ha groot en heeft een gemiddelde diepte van iets meer dan een meter. Het water is zeer helder en de spaarzame waterplantenvegetatie bestaat uit Witte waterlelie (*Nymphaea alba*) en Drijvend fonteinkruid (*Potamogeton natans*) en is te beschouwen als een matig voedselrijke plas. De oever is grotendeels bebost, vooral berk (*Betula* sp.), en heeft langs één klein deel van de zuidzijde een smalle verlandingsgordel van Riet (*Phragmites australis*) en Grote lisdodde (*Typha latifolia*). De zuidelijke plas is ongeveer 0,6 ha groot en ligt veel opener en kan getypeerd worden als een matig voedselrijk ven. De waterplantenvegetatie is veel uitbundiger en bestaat naast Witte waterlelie uit Kikkerbeet (*Hydrocharis morsus-ranae*) en diverse soorten fonteinkruid (*Potamogeton*) (figuur 3). Deze plas gaat langs een zijde over in een rietzone en in natte heide gedomineerd door Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) en Dopheide (*Erica tetralix*). De noordoever wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van bomen, vooral berk.

Ook hier is het water vrij helder.

Het van oorsprong zure water is gebufferd dankzij de instroom van kalkrijk water uit het Kempisch kanaal via een klein bevoeiingskanaaltje. Het Kempisch kanaal ontvangt zijn kalkrijk water via het Albertkanaal van de Maas bij Luik. Het waterniveau van beide plassen is vrij stabiel. In beide plassen komt vis voor, vooral voorn, Baars (*Perca fluviatilis*) en mogelijk ook Snoek (*Esox lucius*).

Discussie

Gezien de recente toename in grote delen van West- en Centraal Europa (Kalkman & Sahlén 2015), en het opduiken van populaties in Nederland (Muusse & Veurink 2011) en Wallonië (Vantieghem et al. 2011), was de kans groot dat de Sierlijke witsnuitlibel ook opnieuw in Vlaanderen zou opduiken. In tegenstelling tot Wallonië en Nederland was het in Vlaanderen wachten tot 2013 voor de soort werd waargenomen. De dichtstbij gelegen, bekende grote populaties bevinden zich in Noord-Frankrijk (De Knijf 1999, Boudot & Jacquemin 2002) en in het noordelijk

deel van de Boven-Rijn (Schiel et al. 1977, Mauersberger et al. 2015), respectievelijk op ongeveer 200 km en 330 km van Mol. De recent ontdekte populaties in Nederland en Wallonië liggen allebei op een 180 km. Deze populaties zijn echter van heel recente datum en zijn vrij klein, zeker in het geval van de populatie in het zuiden van België. Deze afstand is zeker door libellen, ook door de Sierlijke witsnuitlibel, te overbruggen, maar vijf waarnemingen in drie jaar tijd in Den Diel lijkt ons eerder te wijzen op de aanwezigheid van een populatie in de regio. Anderzijds is Den Diel al vanaf begin jaren tachtig een van de bekendste en wellicht het meest onderzochte libellengebied van Vlaanderen. Hierdoor is het moeilijk voorstelbaar dat een goed herkenbare en opvallende soort als de Sierlijke witsnuitlibel al die tijd over het hoofd zou zijn gezien, al valt dit niet uit te sluiten. Alles wijst in de richting van het voorkomen van een (zeer) kleine populatie in de omgeving van Den Diel. Een van de kanshebbers is de paar honderd

meter verder gelegen Grote Sprietput, een acht ha grote plas die relatief weinig op libellen is onderzocht. Dit is een niet-toegankelijke private plas, die heel moeilijk bereikbaar is en door de dichte vegetatie is slechts hier en daar zicht op de waterpartij. Ook hier wordt kalkrijk Maaswater ingelaten en komen verscheidene grote velden van Drijvend fonteinkruid voor.

De habitat van de Sierlijke witsnuitlibel bestaat uit heldere plassen, gekenmerkt door een goed ontwikkelde ondergedoken en drijvende waterplantenvegetatie. Mannetjes verkiezen vooral de drijvende bladeren van Witte waterlelie en fonteinkruiden om op te zitten. Andere waterplanten die in geschikt habitat vaak voorkomen zijn kranswieren (*Chara*), vederkruid (*Myriophyllum*) en hoornblad (*Ceratophyllum*) (Schorr 1990, Kalkman & Sahlén 2015, Mauersberger et al. 2015). Hoewel de meeste vindplaatsen zich bevinden in grote boscomplexen of een bosrijke omgeving, is de oevervegetatie meestal deels onbeschadwd.

Figuur 3. Geschikt habitat voor de Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*), Den Diel te Mol, 17 mei 2015. Suitable present habitat of the Lilypad Whiteface (*Leucorrhinia caudalis*), Den Diel in Mol, 17 May 2015 (Foto: Geert De Knijf).

De waterkolom is vrij helder en in het water komt bijna steeds vis voor. Dankzij de aanwezigheid van goed ontwikkelde rugdoornen op de larven is de Sierlijke witsnuitlibel minder gevoelig voor vispredatie dan de andere *Leucorrhinia*'s (Kalkman & Sahlén 2015, Mauersberger et al. 2015). De plassen waar wij de Sierlijke witsnuitlibel te Mol waarnamen, komen volledig overeen met de beschreven habitatvoorkeur van de Sierlijke witsnuitlibel in Europa.

We vermoeden dat de Sierlijke witsnuitlibel slechts de laatste jaren Vlaanderen heeft weten te bereiken. Het valt niet uit te sluiten dat de influx van dieren samenviel met de toename de laatste jaren van de Gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*). Van de Gevlekte witsnuitlibel werd vanaf eind mei tot half juni 2012 een sterke toename van het aantal waarnemingen genoteerd en dook de soort op heel wat nieuwe locaties op in Noord-Frankrijk (Courte 2013), Rijnland-Palts (Ott 2012), Baden-Württemberg (Schiel & Honger 2012), maar ook in Wallonië en Vlaanderen (Goffart et al. 2012, Beckers et al. 2014). Deze influx betrof niet alleen de Gevlekte witsnuitlibel, maar ook andere witsnuiten werden in die periode op onverwachte locaties gezien zoals de Noordse witsnuitlibel (*Leucorrhinia rubicunda*) in Rijnland-Palts (Ott 2012) en in de kustduinen te Koksijde, gevolgd door een waarneming van een Venwitsnuitlibel (*Leucorrhinia dubia*) in de duinen van De Panne (www.waarnemingen.be). De oorzaak voor deze expansie is volgens Ott (2012) te wijten aan migratie van dieren afkomstig uit het oosten en noorden, vermoedelijk het oosten van Duitsland (Brandenburg), Polen en de Baltische Staten. Dit ten gevolge van warm en zonnig lenteweer, wind komende uit het noordoosten en een algemene toename van de populaties in deze gebieden. Het is niet onmogelijk dat hierbij ook Sierlijke witsnuitlibellen zaten, zeker omdat de belangrijkste Europese populaties zich net in Brandenburg, Polen en de Baltische staten bevinden (Kalkman & Sahlén 2015). De Sierlijke witsnuitlibel heeft normaal een tweejarige larvale cyclus (Mauersberger et al. 2015), maar deze kan zich ook in een jaar voltrekken (Mikolajewski et al 2004, Schirmacher et al. 2007). De eerste recente Vlaamse waarnemingen dateren uit

2013, waarbij we niet weten of deze dieren zich in de regio hebben voortgeplant of toen pas hier voor het eerst voorkwamen. In het geval van locale reproductie, kan de Sierlijke witsnuitlibel bij een zeer snelle eenjarige larvale ontwikkeling zijn meegekomen met de influx van *Leucorrhinia*'s in 2012. Of anders kwamen ze hier reeds in 2011 voor. Heel wat vragen die allicht onbeantwoord zullen blijven.

Ondanks gericht zoeken naar uitgeslopen dieren, ei-afleggende vrouwtjes of larvenhuidjes, werden die niet gevonden, zodat we niet weten in welke waterpartij de Sierlijke witsnuitlibel zich voortplant. Effectieve beschermingsmaatregelen of monitoring van de soort volgens een vast protocol, zoals vanaf 2016 wordt opgestart voor tien andere libellensoorten (De Knijf et al. 2015), zal helaas nu nog niet kunnen. Gericht zoekwerk in 2016 en de komende jaren kan hopelijk duidelijk maken waar de Sierlijke witsnuitlibel zich in de omgeving van Den Diel voortplant en hoe groot die populatie is.

Dankwoord

Peter Van der Schoot bezorgde ons aanvullende informatie over de aanwezige visfauna en vegetatie van Den Diel.

Literatuur

- Beckers G., K. Janssen & T. Verschraegen 2014. Opmars van Gevlekte witsnuitlibel in Limburg. Verkenning van het habitatgebruik en suggesties voor beheer. *Natuur.focus* 13: 11-21.
- Bedjanić M. 1995. *Leucorrhinia caudalis* (Charp.) and *L. pectoralis* (Charp.) new for the odonate fauna of Slovenia (Anisoptera: Libellulidae). *Notulae Odonatologicae* 4: 89-90.
- Boudot J.-P. & G. Jacquemin 2002. Inventaire et statut des Libellules de Lorraine. *Bulletin de la Société Lorraine d'Entomologie*, Nancy.
- Bouwman J. 2010. Voortplanting Sierlijke witsnuitlibel in NL na bijna 50 jaar. *NVL-Nieuwsbrief* 14: 9.
- Bur S. 2006. Une nouvelle espèce d'Odonate pour le département de l'Oise: *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840) dans le Marais de Bourneville à Marolles (Odonata, Anisoptera, Libellulidae). *Martinia* 22: 73-82.

- Courte C. 2013. Vague migratoire exceptionnelle de *Leucorrhinia pectoralis* (Charpentier, 1825) (Odonata, Libellulidae) en 2012 dans le Nord de la France. Point sur la Lorraine et mise à jour cartographique. Bulletin de la Société Lorraine d'entomologie 14: 5-10.
- De Knijf G. 1999. Verslag van de excursie naar de moerassen in de omgeving van Laôn (Frankrijk) op zondag 13 juni 1998. Gomphus 15 (1): 36-38.
- De Knijf G. 2006. De Rode Lijst van de libellen in Vlaanderen. In: De Knijf G., A. Anselin, P. Goffart & M. Tailly (eds.) De libellen (Odonata) van België: verspreiding - evolutie - habitats. Libellenwerkgroep Gomphus i.s.m. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. 241-257.
- De Knijf G., A. Anselin, P. Goffart & M. Tailly (eds.) 2006. De libellen (Odonata) van België: verspreiding - evolutie - habitats. Libellenwerkgroep Gomphus i.s.m. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- De Knijf G., D. Maes, T. Onkelinx, L. De Bruyn, F. Piesschaert, M. Pollet, P. Truyens, H. Van Calster, T. Westra & P. Quataert 2015. Monitoringsprotocol libellen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2015 (INBO.R.2015.7886774). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Deubelius K. & R. Jödicke 2010. *Leucorrhinia caudalis* in Nordwestdeutschland (Odonata: Libellulidae). Libellula 29: 1-12.
- Devaux B. & J.-L. Dommanget 1996. Redécouverte de *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840) en Ile-de-France (Odonata, Anisoptera, Libellulidae). Martinia 12: 64.
- Dolný A., M. Waldhauser, L. Kvita & L. Kocourkova 2014. New records of lilypad whiteface *Leucorrhinia caudalis* (Odonata: Libellulidae) in the Czech Republic. Acta Musei Siles. Sci Natur 63: 185-192.
- Doucet G. & A. Ruffoni 2012. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840), nouvelle espèce pour la Côte-d'Or (21e) (Odonata, Anisoptera: Libellulidae). Martinia 28: 127-130.
- Goffart P., G. Motte & X. Vandevyvere 2012. Un afflux exceptionnel de Leucorrhine à gros thorax (*Leucorrhinia pectoralis*) en Wallonie en 2012. Les Naturalistes belges 93: 85-94.
- Huskens K. 2006. Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) in Zuid-Limburg. NVL-Nieuwsbrief 10 (3): 3-4.
- Jović M., S. Santovac & L. Andjus 2008. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840) - a new or an ex dragonfly species in Serbian fauna. Bulletin of the Natural History Museum 1: 161-171.
- Kalkman V. J. & G. Sahlén 2015. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). In: Boudot J.-P. & V.J. Kalkman (eds.). Atlas of the European dragonflies and damselflies. KNNV publishing, the Netherlands. 259-261.
- Keller D., S. Brodbeck, I. Flöss, G. Vonwil & R. Holderegger 2011. Ausbreitung und Besiedlungsgeschichte der Zierlichen Moosjungfer *Leucorrhinia caudalis* in der Schweiz (Odonata: Libellulidae). Entomo Helvetica 4: 139-152.
- Kúdela M., A. Dolný, D. Bárta, T. Blašković & E. Búlánková 2004. First records of *Leucorrhinia caudalis* (Odonata, Libellulidae) in Slovakia. Biologia, Bratislava 59: 152.
- Kulijer D. & I. Milijvić 2015. First record of *Leucorrhinia caudalis* for Bosnia and Herzegovina (Odonata: Libellulidae). Notulae odonatologicae 8: 176-183.
- Mauersberger R. 2009. Nimmt *Leucorrhinia caudalis* im Nordosten Deutschlands rezent zu? (Odonata: Libellulidae). Libellula 28: 69-84.
- Mauersberger R., F.-J. Schiel & K. Burbach 2015. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). In: Brockhaus et al.. Atlas der Libellen Deutschlands (Odonata). Libellula, Supplement 14: 258-261.
- Mikolajewski D. J., K.G. Leipelt, K. Conrad, S. Giere & J. Weyer 2004. Schneller als gedacht: einjährige Larvalentwicklung und 'slow life style' bei *Leucorrhinia caudalis* (Odonata: Libellulidae). Libellula 23: 161-171.
- Muusse T. & G. Veurink 2011. Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) voortplantend waargenomen in De Weerribben. Brachytron 14: 14-27.
- Olthoff M., N. Menke & J. Rodenkirchen 2011. *Leucorrhinia caudalis* in der Ville bei Köln: Wiederfund für Nordrhein-Westfalen (Odonata: Libellulidae). Libellula 30: 1-12.
- Ott J. 2012. Zum straken Auftreten der Grossen Moosjungfer - *Leucorrhinia pectoralis* (Charpentier, 1825) - im Jahr 2012 in Rheinland-Pfalz nebst Bemerkungen zu *Leucorrhinia*

- rubicunda* (L.) (Insecta: Odonata). Fauna Flora Rheinland-Pfalz 12: 571-590 .
- Rychla A. & P. Buczyński 2003. Wiederfund von *Leucorrhinia caudalis* in Sachsen (Odonata: Libellulidae). Libellula 22: 119-125.
- Schiel F.-J., M. Rademacher, A. Heitz & S. Heitz 1997. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier) (Anisoptera: Libellulidae) in der mittleren Oberrheinebene - Habitat, Bestandsentwicklung, Gefährdung. Libellula 16: 85-110.
- Schiel F.-J. & H. Hunger. 2012. Vermehrtes Auftreten der Großen Moosjungfer (*Leucorrhinia pectoralis*) in der badischen Oberrheinebene 2012 (Odonata: Libellulidae). Mercuriale - Libellen in Baden-Württemberg: 37-44.
- Schirrmacher K., F.-J. Schiel & A. Martens 2007. Einjährige Entwicklung von *Gomphus pulchellus* und *Leucorrhinia caudalis* in einem neu angelegten Gewässer (Odonata: Gomphidae, Libellulidae). Libellula 26: 189-192.
- Schorr M. 1990. Grundlagen zu einem Artenhilfsprogramm Libellen der Bundesrepublik Deutschland. Ursus Scientific Publishers and Societas Internationalis Odonatologica (S.I.O.), Biltoven.
- Ternois V. 2005. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840): espèce nouvelle pour le Parc naturel régional de la Forêt d'Orientation et l'Aube (Odonata, Anisoptera, Libellulidae). Martinia 21: 115-121.
- Vantieghem P., D. De Groote & J. Dewolf 2011. Herontdekking van *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840) in België na een eeuw afwezigheid. Libellennieuwsbrief 5 (2): 2-3.

Summary

Daemen F., M. Huysmans, P. Munch & G. De Knijf 2016. The Lilypad Whiteface (*Leucorrhinia caudalis*) back in Flanders (Belgium), after an absence of 100 years. Brachytron 18: 23-29.

The Lilypad Whiteface (*Leucorrhinia caudalis*) has been rediscovered in Flanders after an absence of more than a century. The first individual, a female, was observed on 28 May 2013 at Lommel, soon followed by a second observation of a female on 8 June at Den Diel in Mol. The next year, a male was noted on 12 and 13 June 2014 at the same locality in Mol. This was also the place where on 17 May 2015 a male could be photographed. All these observations over a period of three years, all situated around Den Diel in Mol make it very likely that a (small) population is locally present. The habitat of this locality seems to correspond well with the known habitat preferences of this species.

Samenvatting

De Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*) werd na meer dan 100 jaar afwezigheid terug waargenomen in Vlaanderen. Op 28 mei 2013 werd een eerste vrouwtje waargenomen te Lommel, gevolgd door een tweede wijfje op 8 juni te Mol. Het daaropvolgende jaar werd er een mannetje waargenomen op 12 en 13 juni 2014 op dezelfde locatie te Mol en op 27 mei 2015 werd er opnieuw een mannetje waargenomen op deze vindplaats te Mol. Deze verschillende waarnemingen gespreid over drie jaren hebben hoogstwaarschijnlijk betrekking op het voorkomen van een (kleine) populatie in de omgeving van Den Diel te Mol. De habitat van de vindplaatsen komt overeen met de habitatvereisten die de Sierlijke witsnuitlibel aan zijn voortplantingslocaties stelt.

Keywords: Odonata, *Leucorrhinia caudalis*, Belgium, Flanders, Mol, discovery, habitat